

Tilburg University

De overheid en het economische leven

Romme, C.P.M.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1936

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Romme, C. P. M. (1936). De overheid en het economische leven. *Maandschrift Economie*, 1(9), 441-460.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Eerste Jaargang

No. 9

Juni 1936

De Overheid en het Economische Leven¹⁾

door

Prof. Mr. C. P. M. ROMME

Het lijkt verstandig, wanneer wij ons gaan begeven in de problemen van de betrekkingen tusschen de Overheid — met name de Staatsoverheid — en het (gegroepeerde) Economische Leven, om althans te pogen, elkaar daarbij te verstaan, niet geheel en al langs elkaar heen te praten en langs elkaar heen te denken, opdat niet reeds op voorhand elke discussie tot vruchteloosheid worde gedoemd.

Die vruchteloosheid moet ik vreezen in drie gevallen:

ten eerste: voorzoover men als een soort dogma wenscht te houden, dat *het geestelijk beginsel* als richtsnoer voor activiteit een oneindig of eindig mindere rol heeft te spelen in de groep, bij de behartiging van haar groepswelzijn, dan in de Overheid bij het nastreven van het algemeen belang;

ten tweede: indien men als vaststaande aanneemt, hetzij consequent, hetzij op oogenblikken dat het zoo uit komt, dat de groep en haar organen niet anders dan *uitsluitend haar groepsbelang* kunnen behartigen;

ten derde, en vooral: wanneer men het algemeen welzijn stelt als een grootheid, welke staat *naast* en, behoudens de mogelijkheid van uitzondering, *tegenover* het groepswelzijn.

1) Rede uitgesproken ter vierde interacademiale conferentie voor de studenten in de Economie te Amsterdam, Rotterdam en Tilburg, gehouden op 1—3 Mei 1936 te „Woudschoten”, Zeist.

De behandeling dezer drie vooropstellingen wordt vergemakkelijkt door het feit, dat zij in zekeren zin één zijn. Want zij spruiten alle drie voort uit één en dezelfde wortel, het *individualisme*, dat den mensch ziet enkel als een *geheel*, (en derhalve geen zich boven het individu verheffende menschelijke levenseenheid), een ik-geheel, dat weliswaar in zich ongenoegzaam is, maar voor wien juist in verband met die ongenoegzaamheid al wat rondom hem is — ook de groep waarin hij zich vereenigt, ook de Staat waarin hij leeft — strekt als middel tot aanvulling van wat hem in zijn afzonderlijke persoon ontbreekt.

Denkt nu niet, dat, wanneer ik de drie genoemde vooropstellingen ga behandelen, ik mij alleen richt tegen hen, die zich individualisten *noemen*, die zich *bewust* op den grondslag van het individualisme stellen. Meent evenmin, dat ik zou oordeelen, mij te kunnen beperken tot hen, en al die anderen die in de uitwerking hun tegenvoeters zijn, die het individu nemen als een mechanisch deel dat ingeschakeld wordt in een kolos van geestelijk en stoffelijk produceerend vermogen, maar die daarmee blijk geven van huis uit het individualisme te belijden, wijl het mechanische mensch-deel een geheel-op-zich blijft, dat niet met andere mensch-deelen vergroeit en geen nieuwe levenseenheid vormt, een geheel-op-zich, wiens bevredigdheid uitsluitend afhankelijk is van de bevrediging der *eigen* behoeften, wiens geluk onberoerd blijft door het ongeluk van anderen. Neen, het individualisme houdt ook nog besmet, hier minder daar meer, degenen, die den mensch niet zien enkel als een geheel, als een afzonderlijke afgeronde persoon, maar dat menschelijk geheel innerlijk verbonden weten met zijn mede-mensch — innerlijke verbinding, welke ik niet bedoel in eenigen overdrachtelijken zin, doch als realiteit, de rijke werkelijkheid van de eenheid als schepselen Gods, schepselen in *creatione continuata*, waardoor wij — zooals het mij dezer dagen werd geformuleerd — allen „deel hebben in God's Zijn”.¹⁾ Zelfs dezen, die den mensch erkennen in zijn individueele en in zijn sociale natuur, d.w.z. in zijn geheel-zijn en in zijn deel-zijn, zijn

1) Vgl. F. Malmberg: „Individu en Gemeenschap” en R. Nuij: „Staats-totaliteit”, in *Studiën van Mei* 1936, blz. 333 e.v., resp. 345 e.v.

aangeraakt door het individualisme, wanneer zij in die sociale natuur alleen zien de drang, noodig voor de aanvulling van het in zich ongenoegzame ik-geheel: „dat we anderen noodig hebben”, zegt Weve¹⁾, is niet „het wezenlijke van wat wij noemen: onzen socialen aard”; dat konden „Rousseau en alle individualisten” onderschrijven.

Het woord „algemeen welzijn” — dat zoo gemakkelijk in het debat pleegt te worden gehanteerd —, vertolkt een *totaal ander begrip*, wanneer wij uitgaan van den mensch enkel als een in zich ongenoegzaam geheel (individualisme), dan wel van den mensch, die behalve in-zich-ongenoegzaam-geheel, *tevens in-zich-ongenoegzaam-deel* is (solidarisme).

In het individualisme gaat de levende mensch heen over den dooden, als het ware plat getreden, Staat. De mensch is het subject, de Staat zijn object, het middel waarvan hij neemt of niet neemt, al naar gelang hij ervan gebruiken of niet gebruiken kan. Maar..... daar doet zich het obstakel voor, dat hij niet het eenige subject is, dat zich over den Staat beweegt. Daar is zijn mede-mensch, die subject is als hij, voor wien de Staat, als voor hem, evenzeer middel, object, is. Zijn nemen of niet nemen van wat hij al dan niet gebruiken kan, wordt daardoor beperkt, beperkt door het feit derzelfde bevoegdheid van den medemensch. Het middel, dat Staat heet, wordt daardoor noodzakelijk binnen enge gebruiksgrenzen voor hem teruggebracht: voorzoover er belangen zijn, aan alle leden gemeen, bestaat er hier geen moeilijkheid, om het middel te doen functioneeren, en inzooverre kan het welzijn der leden worden behartigd; maar wanneer het belangen betreft, niet aan alle leden gemeen, belangen waarvan de behartiging voor een deel der leden aanvulling hunner ongenoegzaamheid beteekent, doch voor een ander deel het tegenovergestelde daarvan, kan het middel niet worden aangewend, kan dat groepswelzijn niet worden verzorgd. In het individualisme omvat het algemeen welzijn, welks hoedster de Overheid is, de aan allen gemeenschappelijke

1) Prof. Dr. F. A. Weve O.P.: „Het Algemeen Welzijn”, blz. 27 (Djës-rede der R.K. Handelshoogeschool, 1936).

belangen, d.z. eensdeels in het bijzonder een aantal gemeenschappelijke belangen, anderdeels in het algemeen de voorwaarden, waaronder ieder de mogelijkheid heeft, zijn eigen welzijn te verzorgen; maar groepsbelangen vallen erbuiten.

Gansch, maar dan ook gansch, anders staat het met het begrip „algemeen welzijn”, wanneer men in den mensch onderkent niet alleen het geheel-zijn, maar ook het deel-zijn. Want het deel-zijn beteekent, dat de afzonderlijke mensch niet af is, wanneer hij niet is opgenomen in een grooter levens-geheel, dat zich boven hem verheft en waarmee hij organisch is verbonden. Dat grooter levensgeheel omvat het gansche menschedom, door het deelen in Gods Wezen wezenlijk innerlijk een eenheid vormende, maar overeenkomstig de natuurlijke neigingen van den mensch nader georganiseerd in allerhande gemeenschappen, bovenal den Staat, waardoor de mensch, met zijn beperktheid naar tijd, ruimte en vermogens, practisch en volop geraken kan tot de beleving der grootere eenheid, waarnaar het deel-zijn in hem snakt. „Der Mensch”, zegt Rommen ¹⁾, „ist für die Gesellschaft bestimmt und für ihre höchste Form, den Staat, von Natur aus, so dasz sich die Idee des Menschen sozusagen im Bürger, im Gliedsein vollendet”. In deze opvatting is de Staat er dus niet om zich van banden tusschen menschen niets aan te trekken (nog minder om banden tusschen menschen te verbreken), maar positief om menschen overeenkomstig hun onderlinge gebondenheid te doen leven. Hij is er niet, om slechts als object al dan niet gebruikt te worden door den mensch als in-zich-ongenoegzaam-geheel, maar hij is levend subject, hij is de lichaams-wording van mijn ik-deel, de belichaming, in de natuurlijke orde, van de hoogere levens-eenheid, waartoe ik behoor. Het welzijn dier hoogere in hem belichaamde eenheid onzer gezamenlijkheid, dat is het algemeen welzijn. Het gaat dus niet over de behartiging van een bepaald belang van mij of van U, van ieder onzer of van een deel onder ons, dat we door een buiten onze ik-heid staanden Staat ter aanvulling van ons ik-

1) Dr. H. Rommen: „Der Staat in der katholischen Gedankenwelt”, bldz. 38.

geheel eens even opknappen. Het gaat evenmin over de behartiging van een bepaald belang, dat niet Uw of mijn belang noch het belang van een onzer is, maar het belang zou zijn van een buiten den mensch staande levenseenheid..... die er niet is. Het gaat heelemaal niet over de behartiging van eenig bepaald belang; voorzoover de Staatseenheid eenig bepaald belang behartigt, is dat in zich de behartiging van een bijzonder belang van een of meer of alle der leden. Neen, het gaat over de *synthese* onzer belangen, over de *goede evenwichtigheid* in de behartiging onzer belangen, over de *juiste orde* ¹⁾ in belangen-behartiging. Maar dan ook daarbij in aanmerking genomen *al* Uw en mijn belangen, *evenzeer wanneer ze niet aan allen gemeenschappelijk* als wanneer ze dat wel zijn, evenzeer dus wanneer het een kwantitatief bijzonder belang betreft (het belang b.v. van een producentengroep) als wanneer het een alleen kwalitatief bijzonder belang aangaat (als b.v. in het algemeen het consumenten-belang). Want de organisch verbonden levenseenheid, die Staat heet, wordt niet slechts dan in al haar deelen geschokt, wanneer elk dier deelen stuk voor stuk wordt gekwetst, maar evenzeer, soms misschien erger soms misschien minder erg, wanneer een enkel onderdeel kwetsuur oploopt.

Wanneer men dus den mensch beschouwt niet alleen als een geheel maar ook in het deel-zijn, en den Staat dienvolgens ziet als een zich boven maar niet buiten den mensch verheffende levens-eenheid, dan is het algemeen belang niet een grootheid, welke staat *naast* het groepsbelang, maar die de *harmonie* is van alle groepsbelangen (waarbij men — ik moge het herhalen — het begrip groepsbelang niet eng heeft te verstaan als omvattende alleen de kwantitatief-beperkte belangen, maar ruimer, n.l. ook en evenzeer omvattende de kwalitatief-beperkte belangen, dus elk bepaald belang, elk deel-belang). Het algemeen welzijn verhoudt zich tot het groepswelzijn, en omgekeerd het groepswelzijn tot het algemeen welzijn, zoo ongeveer als de ten gehoor gebrachte symphonie tot

1) Vgl. Weve, bldz. 17—18.

de klank van elk instrument, als het tooneel-ensemble tot het afzonderlijke spel, als de compositie tot de tinten en de vormen van het schilderij. Een gebrek in de zuivere afgestemdheid van het geheel schaadt het geheel, en is tevens een schade aan de deelen.

En hierin ligt nog iets anders besloten met betrekking tot de verhouding van algemeen welzijn en groepswelzijn. Niet alleen dat het algemeen welzijn *niet* staat *naast* het groepswelzijn, maar de Overheid, met name de Staats-overheid, het algemeen welzijn behartigend, *behartigt daarmede tevens het groepswelzijn*. Want de gezondheid der groep wordt niet zelfstandig in en door de groep bewerkt, maar, waar de groep organisch deel is van het geheel, wordt haar gezondheid mede bepaald door de gezondheid van het geheel.

Wordt dit „graue Theorie”? Leert de werkelijkheid niet, dat, al keert ook hier de wal het schip, de *tegenstelling* tusschen algemeen welzijn en groepsbelang de recht-evenredigheid tusschen beiden ver en ver overtreft?

Inderdaad, wie zal dit anders durven beweren! Maar wie zal daartegenover durven beweren, dat hier een beroep zonder meer op de werkelijkheid beslissend is? Natuurlijk, met die werkelijkheid hebben we geducht rekening te houden, omdat..... *wij* de werkelijkheid zijn. Maar daaruit vloeit tevens voort, dat voor het kiezen van den juisten koers de werkelijkheid alleen beslissende betekenis heeft, voorzover zij representeert den werkelijken mensch, niet voorzover zij meer haar grondslag vindt in zijn caricatuur, d.w.z. het beeld, waarin zijn trekken onevenredig zijn geproportioneerd.

Zeker, die caricaturen kunnen er velen zijn, en een gemeenschap, waarbij men algemeen belang en groepsbelang zou voorstellen als een onverbreekelijke twee-eenheid, zou naar mijn meening ook op een caricatuur van den mensch, op een eenzijdige teekening n.l. van zijn ik-deel, zijn gebouwd. Maar de werkelijkheid van thans, waarbij de tegenstelling tusschen algemeen belang en groepsbelang primeert, is nauwelijks minder verwrongen, wijl zij tot grondslag heeft den mensch, enkel gezien als een geheel,

die niet alleen den Staat, waarin hij leeft, beschouwt als gebruiksobject tot aanvulling zijner ongenoegzaamheid, maar die ook in de groep, waarin hij zich vereenigt, niet anders ziet en zoekt dan de versterking van zijn ik-geheel.

Zooals in het individualisme de mensch heen gaat over den dooden Staat, zoo gaat hij ook heen over de groep. De groep is er voor hem, het individu. De groep is het versterkte individu. Zoo is de groep in onze moderne samenleving gegroeid, zoo is haar wezen goeddeels nog: middel voor het individu naar ruimer behoefte-bevrediging, naar meer rijkdom. Ook hier is de gebruiksmogelijkheid van het middel begrensd, ook hier is het weer het feit van de gelijke bevoegdheid der soortgenooten, dat de vrije hanteering van het middel beperkt. Maar naar buiten werkt de beperking niet. En de strijd-figuur tusschen den kring der groepsgeenoten en wat niet daartoe behoort, tusschen het groepsbelang en wat daar boven uit gaat, is principieel gegeven.

Over de kartels sprekende, zegt Reichert ¹⁾, dat zij „natürlich selbst dazu beitragen (können), den Gesetzgeber von zu vielerlei gesetzlichen Bestimmungen fernzuhalten. Dann musz allerdings das Gemeinschaftsgefühl der in den Kartellen zusammengeschlossenen Unternehmer nicht etwa den Einzelegoismus durch einen hemmungslosen Gruppenegoismus ersetzen, sondern es musz getragen sein von dem volkswirtschaftlichen Verantwortungsgefühl, Diener der Gesamtwirtschaft zu sein”.

De verhouding van algemeen belang en groepsbelang wijzigt zich fundamenteel, wanneer de groep uit haar gedatureerden staat van klasse, alleen bedoeld voor de bevrediging van het ik-geheel der leden, zich omvormt en verheft tot een gemeenschap van menschen, die zich ook hun ik-deel bewust zijn en wier groepsleven derhalve tevens op de levende functioneering, naar binnen en naar buiten, van hun deel-zijn is gericht.

Dat is niet een kwestie alleen van „Verantwortungsgefühl, Diener der Gesamtwirtschaft zu sein”, niet een kwestie alleen van *begeestering*. Dat is een kwestie ook

1) Dr. J. W. Reichert: „Die Kartelgesetze der Welt”, bldz. 35.

van *hervorming*. Dat is de omzetting van de klassen-maatschappij in de standen-maatschappij, door Pius XI voor onzen tijd gestempeld tot „het voornaamste doel, het voornaamste streven van den Staat en alle invloedrijke burgers” ¹⁾. Dat is de vervanging van een samenleving, waarin de menschen zich indeelen naar wat ze waard of niet waard zijn aan bezit van stoffelijke goederen, door een samenleving, waarbij de indeeling geschiedt naar de maatschappelijke functie, naar het deel-zijn van een geheel, dat als geheel een voor de maatschappij nuttige functie vervult. In de plaats van een samenleving, verdeeld, en op den grondslag dier verdeeldheid weer samengebonden, naar dood bezit — een samenleving, waarin men als levende strevende menschen, als werkers, vereenigd is, om op den grondslag dier verbondenheid ingedeeld te worden naar zijn maatschappelijke functie. Dat is niet een indeeling naar wat men in abstracto aan productief vermogen heeft, naar wat men in een arbeidsgemeenschap zou *kunnen* praesteeren, maar een indeeling naar de arbeidsgemeenschap waarin men werkelijk praesteert, naar het *concreet uitgeoefende* productieve vermogen, een indeeling dus niet naar werkgevers tegenover werknemers, maar naar de eenheid van economischen (of anderen) aard, waartoe werkgever en werknemer, ieder in zijn eigen werkzaamheid, behooren. („eiusdem, ordinis’ conductores et locatores”, zegt Pius XI ²⁾).

Wanneer men zich de moeite wil geven, deze groepsvorming door te denken, en daarbij haar zich voor te stellen in de sfeer, den geest, welke bij haar past, dan doet zich niet alleen een beeld op, dat totaal afwijkt van het groepsleven, zooals dit zich vanuit het individualisme heeft ontwikkeld, maar dan wordt ook doorbroken wat wel bijna lijkt te zijn de dwanggedachte van een overheerschende tegengesteldheid tusschen groepsbelang en

1) Pius XI: Encycliek „Quadragesimo Anno” (behoudens de nader te vermelden den uitzondering, is in de tekst gebruikt de vertaling van de uitgave van het R.K. Werkliedenverbond in Nederland), No. 81: „Id autem in primis spectare, in id intendere et res publica et optimus quisque civis debent, ut ‚classium’ oppositarum disceptatione superata, concors ‚ordinum’ conspiratio excitetur et provehatur.”

2) „Quadragesimo Anno”, no. 84: werkgevers en werknemers van *denzelfde* stand, van *hetzelfde* bedrijf.

algemeen belang, tegengesteldheid, die men zelfs meent te mogen kenmerken als een verschil tusschen belang en beginsel (waarmee men dan bedoelt te zeggen, dat het algemeen welzijn *moet* worden beheerscht door geestelijke beginselen, terwijl de motorische kracht der groep *is*, en zoo moet ik in die gedachtengang aannemen, *mag zijn*: het platte eigenbelang).

Omdat in de „ordo” de groep een geheel andere is dan in de klassen-maatschappij, is ook het groepsbelang daar een geheel ander, niet alleen wat *inhoud* betreft, maar vooral ook wat *aard en karakter* aangaat. In de „ordo” is het groepsbelang immers van veel *samengestelder* aard dan het geval is in de klassengroepeering; belangen van werkgevers en arbeiders zoowel als van leveranciers en afnemers treffen daar elkaar in de eenheid van den stand. Maar daarenboven is ook het karakter van dit groepsbelang toch wel heel anders, meer *dienend*, en wel hierom wijl aan deze groepsvorming de in het individualisme onbekende gedachte ten grondslag ligt van het deel-zijn, dat behoort tot het volle wezen van den mensch, en dat den mensch in de groep en de groep in de samengesteldheid van het Staatsgeheel maakt tot medewerker aan het welzijn van allen; de „vis coniungendi”, de samenvoegende kracht van de „ordo”, rekent Pius XI dan ook mede gelegen te zijn „in bono illo communi, in quod omnes simul ordines, pro sua quisque parte, amice conspirare debent” ¹⁾).

1) „Quadragesimo Anno”, no. 84: Deze kracht tot vereeniging echter is aanwezig (zoowel in de voortbrenging zelf van goederen of in het verrichten van diensten, waartoe de werkgevers en werknemers van denzelfden „stand” in gemeenschappelijk streven zich inspannen, als) ook in het algemeen welzijn, waartoe alle „standen” tezamen, elk voor zijn deel, op vriendschappelijke wijze moeten samenwerken.

Ik gebruik hier met eenigen opzet niet de vertaling, uitgegeven door het R.K. Werkliedenverbond in Nederland, waar het in de tekst vermelde citaat aldus is weergegeven: „en vervolgens in het algemeen welzijn, waartoe alle „bedrijfschappen”, zonder uitzondering, ieder naar vermogen, in eensgezindheid moeten medewerken.”

Terecht merkt Hentzen in zijn Commentaar (deel II, bldz. 731) op, dat het veel beter is, de woorden „pro sua quisque parte” te vertalen, niet met „ieder naar vermogen”, maar met „ieder voor zijn deel”.

Doch ten onrechte, naar het mij voorkomt, brengt hij deze woorden in verband met zijn meening, dat „het algemeen welzijn in een aantal deelgoederen uiteen(valt), zoowel economische als strikt-cultureele goederen, en de diverse

En door vorm en door geest is de „ordo” dus niet gericht op plat eigenbelang; integendeel, zij is gebouwd op het beginsel der menschelijke saâmhoorigheid en behoort dus ook daardoor gedragen te worden. *Het economische leven te stellen onder de beheerschende kracht van geestelijke beginselen*, behoort tot het wezen van de standenmaatschappij, en niet dat leven maar zijn gang laten gaan los van hooger richtsnoer. Wij moeten terug van die vervalsching onzer conceptie van den rijkdom, vervalsching waarvan Salazar ²⁾ spreekt, wanneer hij zegt, dat wij den rijkdom hebben los gehaakt van zijn eigen doel: „entretenir avec dignité la vie humaine”, dat wij ervan hebben gemaakt „une catégorie indépendante qui n’a rien à avoir avec l’intérêt collectif et la morale”. Niet de vermeerdering van wat een mensch *heeft*, is de doelstelling van een zuiver gericht economisch groepsleven, maar de vermeerdering van wat de mensch *is*, de verheffing van aller menschelijke waardigheid.

De geschetste verhouding tusschen het algemeen welzijn en het welzijn der economische groepen brengt met zich mee, dat de Overheid als hoedster van het algemeen belang niet slechts conditioneel, maar *steeds* een taak heeft op het terrein van het economisch-sociale leven. Want zelfs al veronderstelt men — ten onrechte — een „ideale” verzorging door elk der economische groepen ieder van haar eigen welzijn, dan blijft nog over te doen

„standen’ ten doel (hebben), elk zulk een bepaald onderdeel van het algemeen welzijn te verzorgen.” Immers, de Encycliek gewaagt hier niet alleen ervan, dat de standen met betrekking tot de verzorging van het algemeen welzijn „ieder voor hun deel” een taak hebben, maar tevens — en dat nu komt in de vertaling van de uitgave van het R.K. Werkliedenverbond m.i. ook niet tot zijn recht — dat zij daarbij allen *tezamen* („simul”) vriendschappelijk moeten *samenwerken* („amice conspirare”). Het algemeen welzijn wordt dus verzorgd, niet doordat elke stand het standsbelang goed behartigt, maar doordat elke stand, het standsbelang behartigende, daarbij samenwerkt tezamen met alle andere standen tot het algemeen welzijn. Die vriendschappelijke samenwerking van alle standen tezamen kan uiteraard niet gelegen zijn in een nastreving door elken stand van zijn standsbelang, maar moet gericht zijn op de harmonie tusschen alle belangen. De stand heeft het standsbelang te behartigen, maar daarbij, in samenwerking met alle andere standen tezamen, te waken dat zijn behartiging van zijn belang niet andere belangen, in strijd met de juiste orde, kwetst, integendeel dat zijn behartiging van zijn belang zóó geschiedt, dat zij de juiste orde bevordert.

2) O. Salazar: „Discursos”, aangehaald door F. I. Pereira dos Santos „Un Etat corporatif. La Constitution sociale et politique portugaise”, bldz. 31.

datgene wat vanuit de groep niet is te overzien en reeds daarom niet vanuit elke groep afzonderlijk positief is na te streven: het brengen van de harmonie, van het goede evenwicht, van de juiste orde in alle belangen-behartiging. Hoeveel te meer geldt dit, wanneer men niet van irreële veronderstellingen uitgaat maar van de werkelijkheid, waarin zeker nimmer volledig er op te rekenen valt, dat de groep, ook niet de „ordo”, in het nastreven van haar eigen welzijn de harmonie van het geheel, waarvan zij deel is, altijd en overal zal *willen* bewaren. Zoo is er dus voor de Overheid in het economische leven een taak „waarvoor alleen het Staatsgezag competent is, wijl niemand anders ze behartigen kan: leiding te geven, toezicht te houden,..... stimulerend of beperkend op te treden, al naargelang de omstandigheden het meebrengen en de noodzakelijkheid het eischt” ¹⁾).

Heeft de Overheid, die het algemeen welzijn moet behartigen, in het economisch-sociale leven steeds een taak — bij de vervulling van die taak zal haar optreden moeten zijn van *aanvullenden* aard. Ook dit ligt in het begrip zelf van het „algemeen welzijn” besloten. Want wanneer dat begrip in zijn kern goed is geteekend met de „juiste orde” in belangen-behartiging, dan is de verzorging van het algemeen welzijn iets wat de *sluitsteen* vormt van iets anders, het versmelten van allerlei behartiging van bepaalde belangen tot een sluitend harmonisch geheel. Natuurlijk kan het voor de verkrijging van zoo’n geheel in bepaalde gegeven omstandigheden noodzakelijk zijn, ook de behartiging van een bepaald belang zelf ter hand te nemen, maar dan toch terwille van de verkrijging van dat harmonisch geheel, als middel dus tot goede volbrenging van die eigen taak.

De erkenning, dat de Overheid op het terrein van het economisch-sociale leven, *steeds* een taak heeft en dat, bij de vervulling daarvan, haar werkzaamheid een *aanvullend* karakter draagt, voert tot de gewichtige en, als ze getrokken wordt, gelukkige consequentie van het zoo-

1) Quadragesimo Anno, No. 80.

veel mogelijk overlaten van de belangenbehartiging zelve aan lagere gemeenschappen en enkelingen.

Waarom noem ik dit een gelukkige consequentie? Wijl het overlaten, zooveel mogelijk, door de Staatsoverheid van de belangen-behartiging aan lagere gemeenschappen en enkelingen een onmisbare sleutel is tot de oplossing van de gezags- en de vrijheids-crisis, waarin wij leven. Want de opeenstapeling van directe centrale Staatsbemoeiing, in het bijzonder ook met betrekking tot het zoo gedifferentieerde economische leven, beteekent een stuk gezagsbelemmering, inzooverre daardoor gewaagd moet worden van een „neerhalen van de hoogheid van het Staatsgezag, dat, vrij van alle partijdigheid en alleen bedacht op het algemeen belang en de rechtvaardigheid, als een koning en opperste scheidsrechter hoog moest tronen”¹⁾, terwijl daarenboven tengevolge van die overlading met „aangelegenheden en zaken van minder belang”²⁾ het Staatsgezag daardoor „al te zeer in beslag”²⁾ wordt genomen in stede van, daarvan ontheven, „vrij, krachtdadiger, en met meer succes als die zaken (te) kunnen behartigen, waarvoor alleen het staatsgezag competent is, wijl niemand anders ze behartigen kan”²⁾. Maar niet alleen een stuk gezagsbelemmering is die Staatsoverlading — ze is evenzeer een stuk vrijheidsvernietiging: immers, zij beteekent, dat wat enkelingen, of, zoo niet enkelingen, dan lagere gemeenschappen zouden kunnen volbrengen, van hen wordt overgenomen door de hoogere gemeenschap, d.w.z. in grootere mate aan de bemoeiingsfeer van den vrijen mensch wordt onttrokken dan voor het bereiken van het doel noodig is.

Wil echter deze onmisbare sleutel — dat de Staatsoverheid de belangen-behartiging zelve zooveel mogelijk aan lagere gemeenschappen en enkelingen overlaat — inderdaad kunnen bijdragen tot de oplossing van de gezags- en vrijheids-crisis, waarin wij leven, dan zal (men veroorlove mij het beeld) de sleutel ook gestoken moeten worden in het slot en de deur naar de oplossing openen. Dat wil zeggen: de Overheid mag de belangen-beharti-

1) Quadragesimo Anno, No. 109.

2) Quadragesimo Anno, No. 80.

ging dan niet abandonneeren, niet zich van haar afkeeren en van haar lot zich niets aantrekken — dat ware van de hoedster van het algemeen welzijn, en daarom *steeds* met een taak ten opzichte van het economisch-sociale leven belast, plichtverzaking —, maar zij moet integendeel het positief mogelijk maken en het gebruik der mogelijkheid bevorderen, dat de enkelingen en dat de lagere gemeenschappen ter hand *kunnen* nemen wat, bij verwezenlijking door den Staat van bepaalde voorwaarden, door hen kan worden volbracht. Het treffen van voorzieningen overlaten aan anderen, beteekent dus voor den verantwoordelijken Staat: hen daartoe *in staat stellen*, en veelal ook hun daartoe *gelegenheid geven*. En daarbij moet de Overheid als het ware erop uit zijn, ernaar te *zoeken*, hoe en waar zij toch maar kan bevorderen het zelf-doen der burgers, en vooral hoe en waar zij daarbij kan bijdragen tot een omzetting onzer klassen-samenleving in een standen-maatschappij.

Het ware, geloof ik, nog overdrevener te beweren, dat ten onzent de Overheid met dezen geest bezielde is, dan anderzijds te zeggen dat niets door haar gedaan is en wordt op het stuk van decentralisatie bij het tot standkomen van voorzieningen op economisch-sociaal terrein. Natuurlijk is en wordt op dit gebied iets gedaan, en misschien zelfs meer dan onafwijsbaar voortvloeit uit de realiteit, gelegen in steeds verder voortschrijdend groepsleven, waardoor de maatschappelijke structuur in dagelijken voortgang zich wijzigt. Maar dat men doelbewust ten onzent zoekt te komen tot een organisch-corporatief gebouwde samenleving, kan men aan de hand der feitelijke gegevens moeilijk zeggen. Daarvoor is er teveel terughoudendheid, wanneer de kansen er zijn om het zelf-doen der burgers te bevorderen en de groepsvorming naar de maatschappelijke functie te stimuleeren; maar daarvoor is er vooral, als ik het goed zie, nog veel te veel geslotenheid voor het probleem, waar het bij de decentralisatie om gaat en dat een *organisch*, en niet een mechanisch, karakter draagt.

Ik vraag mij af — om een voorbeeld te noemen van die

terughoudendheid —, of het onlangs ingediende ontwerp „Vestigingswet Kleinbedrijf”, dat nog gevolgd schijnt te zullen worden door een vestigingswet voor de industrie, niet prachtig dienstbaar had kunnen worden gemaakt aan het voeren van corporatieve politiek. Zeker, in dat ontwerp is het gegroepeerde economische leven, voor wat betreft de ondernemers in detailhandel, ambacht of kleine nijverheid, ingeschakeld, zelfs zoozeer ingeschakeld dat zonder het initiatief dier ondernemers (het ontwerp legt dit beginsel aan twee ankers vast, in de artikelen 1 en 4) geenerlei regeling op de vestiging haar intrede kan doen; of ook de *inhoud* der vestigings-eischen gebonden is aan wat de ondernemersgroep dienaangaande beslist, lijkt mij aan de hand van het ontwerp een niet met stelligheid te beantwoorden vraag ¹⁾. Maar waarom hier nu volstaan met de constructie, dat de vestigingseischen totstandkomen bij algemeenen maatregel van bestuur? En waarom daarenboven hier niet ingeschakeld het arbeiders-element, dat, al betreft het ontwerp ook alleen detailhandel, ambacht en kleine nijverheid, toch sterk bij deze zaak betrokken is, en door welks inschakeling, tezamen met de ondernemersgroep, op de medewerking van het *bedrijf* in stede van op een groep-uit-het-bedrijf deze voorziening zou zijn gebouwd? Zou het niet goed geweest zijn, zich hier te herinneren, dat onze wetgever zich, nog niet zoo lang geleden, in beginsel verklaard heeft vóór verordenende bevoegdheid, onder goedkeuring der Kroon, van bedrijfs-gemeenschappen, door opneming n.l. in de Bedrijfsradenwet van de artikelen 16 e.v., houdende dat ten aanzien van onderwerpen, waarvan de regeling of nadere regeling bij of krachtens de wet aan een bedrijfsraad is opgedragen of overgelaten, deze de verordeningen kan maken, die hij

1) Artikel 3 van het ontwerp zegt, dat een vergunning, om een tak van detailhandel enz. te mogen uitoefenen, verleend wordt, indien voldaan wordt aan bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen vestigings-eischen. En artikel 4 bepaalt, dat vestigingseischen „als bedoeld in..... artikel 3” alleen worden vastgesteld op verzoek van de in aanmerking komende ondernemersgroep. Is hiermee nu alleen vastgelegd *in het algemeen*, dat vestigingseischen slechts kunnen worden ingevoerd op verzoek van de betrokken ondernemersgroep, of *in het bijzonder* dat slechts *die* vestigingseischen kunnen worden ingevoerd waarom verzocht is? In verband met het bepaalde in artikel 1 van het ontwerp ben ik geneigd tot de eerste opvatting; maar gelet op de tekst van artikel 4, zou ik weer kiezen voor de andere meening.

in het belang van het bedrijf noodig oordeelt? O zeker, wanneer men de zaak alleen beziet onder de gezichtshoek van de voorziening, welke het ontwerp beoogt — het stellen van vestigingseischen —, dan kan men zeggen, dat practisch wellicht weinig verschil zal resulteren uit de thans gekozen constructie en uit een opzet, waardoor op het voetstuk van artikel 16 der Bedrijfsradenwet eens iets zou worden opgetrokken. Maar wanneer men wetgeving beschouwt niet enkel naar den inhoud van elk concreet onderdeel doch ook naar haar algemeen en hoogste *doel* — de bevordering van het algemeen welzijn —, dan wordt het verschil tusschen wat thans voor ons ligt en een voortbouwen op de Bedrijfsradenwet ¹⁾ wèl groot. Want dan zou, bij zoo'n voortbouw, deze wettelijke maatregel zich niet alleen, zooals thans, beperken tot de bevordering van het totstandkomen van vestigingseischen, maar daarbovenuit stimuleeren de vorming van bedrijfsraden, van organen, waaraan de gedachte van *bedrijfsgemeenschap* ten grondslag ligt, gedachte waaraan onze klasse-verscheurde maatschappij levensbehoefte heeft.

En wat nu betreft die geslotenheid voor het probleem, waar het bij de decentralisatie om gaat: veel te veel, naar het mij voorkomt, wordt deze aangelegenheid gezien als een probleem van toebedeeling en distribueering van *Staats-functies* over verschillende organen, als een mechanische, technische aangelegenheid, terwijl het hier betreft een probleem van organisch karakter, van *gemeenschapsbouw*, een vraag die *voorafgaat* aan de toebedeeling van Staatsfuncties, want de vraag raakt wat wel en wat niet tot de functies van den *Staat* behoort, het inzicht in het wezen van de Staatsgemeenschap en van de lagere gemeenschappen en de verhouding tusschen een en ander.

1) Uit het oogpunt van de „sociale” doelstelling der bedrijfsraden zal hier tegen moeilijk bezwaar kunnen worden gemaakt, wijl in de vestigings-kwestie zich wel zeer sterk demonstreert de onmogelijkheid van gescheiden behandeling van het „sociale” en het „economische” (vgl. mijn artikel „Economisch-Sociale Ordening” in het Sociaal-nummer van het Tilburgsch Studenten Weekblad Viking, 4e Jaargang, nummer 12 en 13). Daarenboven is de beperktheid in de doelstelling der bedrijfsraden, voorzover zij al geacht zou moeten worden te hebben kunnen bestaan, wel vierkant over boord gezet door hunne inschakeling in de uitvoering der wet op het algemeen verbindend en onverbindend verklaren van (economische) ondernemersovereenkomsten.

Die geslotenheid voor het probleem, waar het om gaat, komt typisch tot uiting, en vindt omgekeerd ook weer een zekere bevordering, in het spreken over „decentralisatie van wetgeving” — term waarvan we ons veelal bedienen wanneer het gaat over het toekennen van regelende bevoegdheid aan gemeenschappen in het economisch-sociale leven. Maar deze term, het gedecentraliseerd tot stand doen komen van *wetten*, stelt ons (wanneer we althans het materiele wetsbegrip niet denatureeren door het los te maken van zijn algemeen en hoogste doel: de bevordering van het algemeen welzijn) de lagere gemeenschappen op voorhand voor als organen *van den Staat*, in de toepassing der verordenende bevoegdheid een *Staatsfunctie* uitoefenende, in haar doelstelling *direct* gericht op de bevordering van het algemeen welzijn. Daardoor wordt het probleem als het ware overgeslagen, gaat men het voorbij, neemt men als reeds beantwoord aan wat juist beantwoording noodig heeft: of verordenende bevoegdheid van lagere gemeenschappen in het economisch-sociale leven decentralisatie van *wetgeving* is; of die bevoegdheid afhankelijk is van *Staats-delegatie* dan wel onafhankelijk daarvan bestaat. Gaat men ervan uit, dat die lagere gemeenschappen, verordenende bevoegdheid uitoefenende, Staatsorganen zijn, dan kan van een doelbewust richten der politiek op het bouwen eener organisch-corporatieve samenleving geen sprake zijn, dan heeft men reeds op voorhand beslist, *niet* in die richting te gaan. Maar ziet men daarentegen die gemeenschappen als organismen, waarin de menschen, geheelen en deelen tegelijkertijd, hun natuurlijke innerlijke verbondenheid beleven, aan hun deelzijn voldoen, en terzelfdertijd hun ik-geheel veilig stellen door niet aan een hogere gemeenschap over te leveren wat zij in lagere gemeenschappen met meer eigen zelf doen volbrengen kunnen, dan is het verleenen door den Staat van verordenende bevoegdheid aan die lagere gemeenschappen niet anders dan het haar toekennen van de onmisbare outillage om haar *eigen leven* te leven en daardoor *indirect* bij te dragen tot het algemeen welzijn.

Het voeren van een doelbewuste corporatieve politiek — ten onzent, voor wat betreft het economisch-sociale

leven, door het stimuleeren van het totstandkomen van bedrijfsraden, organen van bedrijfsgemeenschappen, en het hun verleenen van verordenende bevoegdheid — beteekent, met betrekking tot de verhouding centrale Overheid en gegroepeerd economisch leven, een steeds meer overlaten van belangen-behartiging aan het groepsleven, een steeds meer zich bepalen van de Overheid tot haar eigen taak: de bevordering van de harmonie in het geheel van al die belangen-behartiging. De vraag is nu nog, of in die eigen taak der Overheid het gegroepeerde economisch-sociale leven een rol heeft te spelen. En de vraag is actueel, wanneer men haar aldus beperkt: of in de totstandkoming der wetgeving aan het economisch-sociale groepsleven een plaats moet worden ingeruimd door zijn inschakeling in — en dus door wijziging van — het deel van ons wetgevend orgaan, dat heet Staten-Generaal. Zoo gesteld, is de vraag zelfs voor eenieder ten onzent actueel te achten, wijl, zooals bekend, de thans functioneerende Staatscommissie voor de Grondwetsherziening o.m. in studie heeft de eventueele toevoeging aan de Staten-Generaal van een Kamer, welke het bedrijfsleven vertegenwoordigt.

Het ware *feitelijk* onjuist, het voor te stellen, alsof het economisch-sociale groepsleven op het oogenblik bij de samenstelling van de Staten-Generaal uitgeschakeld zou zijn. Alleen een vreemdeling in Jeruzalem kan dit beweren, en ontkennen, dat ook ten onzent veel waar is van het geestige woord van Renard ¹⁾: Je n'avance point..... que les institutions n'influent pas actuellement sur le suffrage universel; qu'elles n'ont aucune représentation politique: mais justement elles n'agissent que par voie d'influence, elles ne votent pas: elles agissent..... comme les femmes agissent sur l'opinion de leurs maris". Maar bestaat die invloed feitelijk, positief-rechtelijk bestaat hij niet. Positief-rechtelijk kan alleen gesproken worden van een invloed door het economisch-sociale groepsleven, niet op de samenstelling van den wetgever, maar op de samenstelling van de wet, inzooverre het bij wet of Koninklijk Besluit bestaan van lichamen als Hooge Raad van Arbeid,

1) G. Renard: La Théorie de l'Institution, blz. 580.

Nijverheidsraad, Middenstandsraad er toe leidt, dat het economisch-sociale groepsleven wordt gekend in de totstandkoming van ontwerpen van wet. De vraag is: moet dit positief-rechtelijk anders worden? de actueele vraag: moet dit positief-rechtelijk anders worden door een wijziging in het wetgevend orgaan-deel, waarin het volk zijn medewerking verleent aan de totstandkoming van wetten?

In het licht van hetgeen voorafgegaan is, zal het niet bevreemden, dat ik de vraag bevestigend beantwoord — wat ik doe in dezen zin; dat thans grondwettelijk de mogelijkheid moet worden geopend om de volksvertegenwoordiging althans ook te doen bestaan uit afgevaardigden van *bedrijfsgemeenschappen*. De gedachte dus van inschakeling van het economisch-sociale groepsleven, niet om van vandaag op morgen daardoor nog een bijzondere consolidatie te geven aan de klassen-teenstellingen, die voor een belangrijk deel van ons volk den bodem vormen waarop de politieke partij-groepeerings is opgetrokken, maar om voort te arbeiden aan een ondergraving der klasse-gedachte en het perspectief te openen naar een volksvertegenwoordiging, waarin niet de scheuren van klasse-verdeeldheid tot de opvallende kenmerken behoorren, maar meer de saâmhoorigheid in standen en tusschen standen tot uiting komt; niet om den strijd tusschen geestelijke beginselen op den achtergrond te dringen of te onderdrukken, maar om dien strijd en die beginselen minder te doen beheerschen door het klasse-belang; niet om het algemeen welzijn ten onder te doen gaan in het najagen van groepsbelangen, maar om het algemeen welzijn veilig te stellen voor de begeerten der klassen, die naar bezit en in diepste wezen om bezit zich gevormd hebben.

Wanneer men zich voor oogen stelt de omzetting van een klassen-samenleving in een standen-samenleving, dan is het logisch en feitelijk onafwijsbaar, om, bij de handhaving van een volksvertegenwoordiging, haar ook samen te stellen met inachtneming van dien nieuwen grondslag van het samen-zijn. Dat die nieuwe grondslag zijn reflex in de samenstelling der volksvertegenwoordiging niet uitsluitend behoort te hebben met betrekking tot het economisch-sociale leven, maar evenzeer met betrekking tot

andere werk-gebieden van het menschelijk streven, spreekt welhaast vanzelf, al lijkt het ook wel eens alsof men voor het economisch-sociale dit wil reserveeren. Ik memoreer het echter nadrukkelijk hierom, wijl ik daarmee te duidelijker tot uitdrukking wil brengen, dat uit de invoeging van het corporatieve element in de volksvertegenwoordiging niet mag worden afgeleid een wijziging in de doelstelling dier vertegenwoordiging (een gevaar, dat zich opdoet, wanneer men het corporatieve element *eenzijdig* tot het economisch-sociale leven zou beperken), terwijl juist die invoeging van het corporatieve element, van *gemeenschapselement*, ertoe strekt om de volksvertegenwoordiging *beter* op haar doel, de verzorging van het algemeen welzijn, te richten, en de *alzijdige* invoeging van het corporatieve element een waarborg te meer voor het bereiken van dat doel beteekent.

Wil men in de volksvertegenwoordiging het corporatieve element daadwerkelijk inschakelen, dan zal men uiteraard over dat corporatieve element eerst moeten beschikken. De ontwikkelingsgang van het groepsleven ten onzent lijkt mij van dien aard, dat bij het voeren van een politiek, waarbij men de totstandkoming van lagere gemeenschappen stimuleert (ik gaf straks een voorbeeld aan de hand van het ontwerp Vestigingswet Kleinbedrijf), het mogelijk zal zijn, om betrekkelijk spoedig tot een zoodanige uitgroei van gemeenschapsvorming te komen, dat de noodzakelijke onderbouw, waarop men een verkiezing van het corporatieve element in de Kamer zal kunnen vestigen, als uit het maatschappelijk leven voortgekomen aanwezig zal zijn. Dat een zoodanige onderbouw te verkiezen is boven een getimmerte, dat van Overheidswege in elkaar zou worden gezet, behoeft wel geen betoog.

Wat nog wel een enkel woord behoeft, is de positie van den door de corporatie afgevaardigde in de volksvertegenwoordiging. Met een verzekerdheid, die meer overtuigd dan overtuigend aandoet, wordt herhaaldelijk gesteld, dat deze man mandataris zal zijn om een groepsbelang te dienen. Bij de behandeling van het wetsontwerp op den Economischen Raad in de Tweede Kamer is de

tegenstelling tusschen hem, die afgevaardigd is door een economisch-sociale groep, en dengene, die dat niet is, scherp in gelijker voege geformuleerd door Minister Verschuur ¹⁾ toen hij zeide: „Dat is het formeele en diepgaande verschil, of men ergens zitting neemt met de opdracht om de belangen te vertegenwoordigen, of dat men ergens zitting neemt als deskundige, wel is waar met de menschelijk-gevaarlijke ballast van connecties met bepaalde belangen". Het verschil is ongetwijfeld diepgaand, maar..... het bestaat alleen, wanneer men uitgaat van datgene wat te bewijzen is, met name wanneer men als gegeven veronderstelt, dat de door een economisch-sociale groep *afgevaardigde* ook haar *vertegenwoordiger*, de vertegenwoordiger van haar belangen, is. Van den door de politieke partij afgevaardigde wordt daartegenover aangenomen, dat hij niet de partij maar het geheele Nederlandsche volk vertegenwoordigt. Waarom dat verschillend uitgangspunt tegenover den een en tegenover den ander? Als ik het goed zie: omdat men tusschen de politieke partij en de economisch-sociale groep een verschil van grondslag aanneemt, den grondslag van beginsel tegenover dien van belang, voor welke opvatting men steun vindt in de huidige overwegende klassen-groepeering van het economische leven, maar waarvoor men tevens moet vergeten, dat de partij-groepeering voor een belangrijk deel op dezelfde maatschappelijke klasse-verdeeldheid berust. Hoe meer wij echter zullen gaan in de richting van een omzetting der klassen-maatschappij in een standensamenleving, hoe minder feitelijke reden er zal zijn, om den groeps-*afgevaardigde* ervan te verdenken, *vertegenwoordiger van het groepsbelang* te zijn. Ervan te verdenken! want de stands-afgevaardigde zou tegenover de grondgedachte van den stand als deel van het Staatsgeheel zondigen, indien hij niet als medewerker aan de wetgeving tot uitsluitend richtsnoer nemen zou: de bevordering van het algemeen welzijn.

1) Handelingen Tweede Kamer 1931—1932, bldz. 2341—2342. Dezelfde gedachte wordt ook vooropgesteld o.a. in „Het staatkundig stelsel der sociaal-democratie", bldz. 109.